

DEMOKRASİ, FIRSAT EŞİTLİĞİ VE SEÇKİNLER

Prof. Dr. Âmiran KURTKAN

Demokrasinin ve Cumhuriyet idaresinin, bazı mahzurlarına rağmen, bir siyasî rejim olarak diğer rejimlere üstünlüğü fikri, yaygın bir kanaat haline gelmiştir. Bu kanaat, demokrasinin faydalarının mahzurlarından ağır basma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Tek partili rejimlerde bile çok defa “cumhuriyet” kavramının siperi altına alınmaya çalışılan “halk hâkimiyeti” iddiasının varlığı, demokrasinin üstünlüğünün genellikle kabul edildiğini gösteren açık bir delildir. Fertlere fırsat eşitliği verme uygulaması ise, ancak demokratik garantilerle sağlam bir zemine oturtulabilir ve seçkinlerin kapasitelerini tam manasile kuvveden fiile geçirmelerine yarayabilir. Fakat, “demokrasi”, “fırsat eşitliği” ve “seçkinler” olmak üzere, bu konferansın konusu içinde ele aldığımız üç kavram arasındaki ilişkileri tam bir açıklıkla ortaya koyabilmemizi güçleştiren husus, bunların herbirinin ifade ettikleri mânânın muhtelif yorumlara tâbî tutulmuş olmasıdır. Bu yorumların farklılığı, söz konusu ettiğimiz kavramlar arasındaki karşılıklı ilişkiye yönelen izahların da farklı olmasına yol açmıştır.

En ideal mânâda ele alındığı takdirde, demokrasi, siyaset mekanizması yardımıyla, her türlü sömürünün ortadan kalkmasına yarayacak şekilde, siyasî hakların ve teşkilâtlanma hürriyetinin kullanılmasına imkân veren ve böylece sınıf farklarını az çok etkisiz hale getiren bir rejim olarak yorumlanabilir. Gerçi, sınıf farklarının, ideal şartlar altında bile tamamen ortadan kaldırılabilmesini önleyen sebepler vardır. Bu önleyici sebeplerden en önemli olan iki tanesinin üzerinde bilhassa durmamız faydalı olabilir. Bunlardan birin-

cisi “biyolojik kalıtım (hayâtî veraset)” farklılıklarının hiç bir yerde tamamen ortadan kaldırılamayışı ve ikincisi de her memlekette, hiç olmazsa “idare edenler” ve “idare edilenler” şeklinde belirtilebilecek olan bir tabakalaşma durumunun mutlaka mevcut olmasıdır.

Biyolojik verâset farklılıklarının değişik ferdiyet özelliklerini ortaya koyması, her yeni canlının farklı uzvî özellikler potansiyeline sahip olma şansının bir neticesidir. Ebeveynden intikal eden vasıfların, kardeşlerden her birinde ortaya koyduğu veraset karışımları değişik bileşimler halindedir ve bazı defa ancak vasat vekâlara, fakat bazen de çok üstün zekâ ve kabiliyetlere yol açabilir. Zaten, biyolojik faktörün, sosyal değişmeye yol açan dört faktörden biri olarak ele alınması da bundan ileri gelmektedir¹. Eğer biyolojik şartlar, hep aynı kaliteler bileşimi halinde nesilden nesile intikal etmiş olsaydı ve yeni doğan insanın karakterlerini tayinde mevcut “gen”lerden yarısı tesadüfî şekilde etkisiz kalıp, diğer yarısı kuvveden fiile geçmiş olmasaydı, biyolojik faktör, cemiyetin kabiliyet deposundaki değişmeleri etkileyemezdi.

Evvelce de ifade ettiğimiz gibi, sosyal sınıf farklarının tamamen ortadan kaldırılmasını önleyici nitelikte olan ikinci sebep, her cemiyette hiç olmazsa “idare edenler” ve “idare edilenler” şeklinde göze çarpan bir ayırımın mevcut olmasıdır. Bu ayırım, hâkimiyetin “halk meclislerinde” olduğu örne sürülen rejimlerde dahi tam manasile ortadan kalkmış olamaz. Çünkü herkesin nazârî olarak eşit ölçüde söz sahibi olduğu küçük bir toplantıda bile herhangi bir karar alınacağı zaman yapılan konuşmalarda, mutlaka, söz konusu meselede bilgi, tecrübe ve kâbiliyet sahibi oldukları meydana çıkan fertler, gittikçe, grubun geri kalanına hâkim olma durumuna geçerler. Böylece ferdî seçkinliklerini gösterebilen bu fertler, o küçük grubun fiilî yönlendiricisi veya idarecisi olma statüsüne sahip kılırlar.

Büyük bir topluluk olan cemiyetin idaresinde de azınlık teşkil eden bir “seçkinler” zümresinin varlığına ve faaliyetlerine ihtiyaç duyulacağını inkâr edebilmeye imkân yoktur. Şu halde, siyasî idarecilerin, bazı ayırt edici vasıflara sahip olmaları gereklidir. İdare

1) Bk. MacIver and Page, Society, Macmillan and Co. Ltd., 1962, cilt III, sf. 514.

edenleri seçkinlerden sayan düşünürler bu hususu dikkate almaktadırlar. Ancak, her idarecinin mutlaka seçkinlerden sayılmayacağı ve seçkinlerin de sadece idarecilerden ibaret olamayacağı hususu, bilinen bir gerçektir. *Elite* teorilerinde genellikle belirtilen husus, seçkinlerin (yani elitler kategorisinin) *idareci olan* ve *o'mayan* seçkinler olarak ikiye ayrıldığı gerçeğidir. Diğer taraftan, bazı siyasî idarecilerin *demagog* olma özelliğine işaret eden sosyo'oglar, demagojinin, seçkinlik niteliğine sahip olmayan fertlere "seçkin" görüntüsünü bahşeden bir vasita rolünü oynayabildiğini de belirtmişlerdir.

Gökalp'e göre, cemiyetin şuurunu billurlaştırabilen fertler gerçekten seçkin olan liderlerdir. Onlar, siyasî bir mevki'e sahip olsalar da olmasalar da, halkın temsilcisidirler. Çünkü onlar, hak hislerini ve düşüncelerini dile getirebilirler. Böyle olduğu için de seçkinlerin adetâ bir "manevî hükümet" teşkil ettiklerini, siyasî liderlerin ise onlara nispetle bir icra organının üyeleri durumunda kaldıklarını ifade edebilmek mümkündür². Gökalp, cemiyet şuurunu büyük bir liyakatle billurlaştırabilme kudretinde olan seçkinlerin *dâhi* olduklarını öne sürer. Gökalp'e göre, tabii ve güzel olan fakat teknik bakımdan iptidai ve kusurlu halde bulunan halk san'atlarının yarattığı millî hars ile, diğer milletlerin de u'astıkları en yüksek san'at merhalesinin tekniğini kendi kabiliyet potasında birleştirebilen san'atkâr *dâhidir*.

Burada biz *deha* kavramını biraz daha derinlemesine ele almak lüzumunu hissediyoruz. *Seçkinler*'den ne anlamamız gerektiği hususunu ancak bu suretle açıklayabiliriz. Acaba, millî harsa beynelmilel ifade tekniklerini mezcutme hususunda kendi sahasında en başarılı olan bir insanı *dâhi bir san'atkâr* sayabilir miyiz? Yoksa dehânın kendine has ayrı bir sahası mı vardır? *Siyasî liderler*'in ve *âlimler*'in durumu nedir?

Büyük siyasî liderlerin, seçkin âlim ve kâşiflerin mutlaka *dâhi* olmaları gerekmez. Siyasette, bir takım müesseselerin çizdiği çerçeveler içinde hareket ederek, belirli gayelere ulaşma başarısını gösterebilen siyaset adamları, sosyal uyum kabiliyetlerini kullan-

2) Bk. Uriel Heyd, Ziya Gökalp'in Hayatı ve Eserleri, çeviren Cemil Meriç, Sebil Yayınevi, İstanbul 1980, sf. 48.

dıkları ölçüde *seçkin fert* olabilirler. Fakat *dehâ*, alışılmışın ötesinde, alelâdeliğin üstünde bir fevkalâdeliğin ifadesidir. Buna rağmen *dâhi* olan fert, beşerilik vasfı en kuvvetli olan insandır. Çünkü dehâ, zamansız ve mekânsız, fakat bütün zamanlarda ve mekânlarda geçerli, *hissi*, *felsefi* ve *sosyal* hakikatı yakalamaya muvaffak olan ve onu bir ifade kalıbına aktarabilen bir ferdiyet gücüdür. Bu aktarma işinde *akıl* ve *bilgi* (yani biyoloji ve çevre faktörleri) rol oynayabilir. Fakat ilham hususunda rol oynayan faktör, akli değil ruhidir. Ne var ki herhangi bir dâhinin psikolojik durumunu incelemekle dehâ'nın izahını yapabilmeye de imkân yoktur. Çünkü bu izah, sadece rûhî veçhenin incelenmesile anlaşılması mümkün olabilecek tek taraflı bir ameliye olmaktan uzaktır. Onda, ezeli ve ebedî (zamansız ve mekânsız) bir gerçekle temasın izi vardır. Sanki dehâ eninde sonunda bütün insanların mutlaka takdir edebileceği ölümsüz hakikat ve güzelliğin ister san'at veya felsefe, ister din parıltısı halinde olsun (arz kabuğunu elverişli noktalarda delip fıskıran bir lav seli gibi) ancak belirli bir ruh yapısına sahip fertlerde açığa çıkan bir taşma ve taşıma halidir. Gerçi, dâhilerin çoğu başlangıçta pek az kimse tarafından anlaşılımlardır. Yunus Kâzım Köni dehâ hakkındaki eski bir yazısında şunları öne sürer :

“Cemiyet, dehâ'da mevcudiyetini bozucu bir tehlike sezdiği (böyle bir tehlikeyi vehmettiği) için, ona daima, bilerek bilmeyerek düşmandır. *Hiç bir peygamber kendi yurdunda itibar görmez* sözü de bu mânâda doğrudur. Esasen dehâ da, cemiyete karşı (veya daha doğrusu cemiyetin *köhnemiş* ve *bozulmuş* müesseselerine karşı) bir sempati beslemez. Dehâ'nın karakteroloji bakımından istisnasız bir vasfı (köhnemişliğe duyduğu antipatisi itibarile) *gayri - içtimaî* olmasıdır. Dehâ, içtimaî vasatın mahsulü olmak şöyle dursun, tamamen *gayri - içtimaî*dir. Dâhilerin hal tercümelerini gözönüne getirmekle bu fikir tasdik edilir. Her *gayri - içtimaî* tip dâhidir veya dâhi olabilir demek istemiyorum. Demek istiyorum ki, dehâ sahipleri bilâ - istisna içtimaî kayıtlara boyun eğemezler, muvaffakiyete kadar intibaksızlık (uyumsuzluk) içindedirler”³.

3) Bk. Yunus Kâzım Köni, *Dehâ Hakkında Bir Deneme*, İnsan Dergisi, Cilt I, sayı 6, Başarı Basımevi, İstanbul 1938, sf. 498.

Yine Köni'nin aynı makalesinde şu ifadeye de rastlanılmaktadır :

“Dâhi, zaman ve mekân dışındadır. Hâfız Acemlerin, Şekspir İngilizlerin şairi değildir. Hâfız ve Şekspir sadece şairdir. Hâfızın Acemce, Şekspir'in İngilizce yazmış olmaları, onları beşerî olmaktan men etmez. Bu sözlerle *millet* realitesini inkâr etmek aklımdan bile geçmemektedir. Demek istiyorum ki, Hâfız okuyan bir kimşenin anlaması için Acem olması kâfi değildir. Bir Acem Hâfız'dan hiç bir şey anlamaz da, bir İngiliz daha iyi anlar. Bu, o İngilizin Acemleşmesi değildir. Bu anlama Hâfızlaşma ile olur”; “Dehâ eseri kâinatın fâmilğine karşı beşerî bir cevaptır. Bütün bu söylediklerimizin neticesi şu ki; Dehâ'yı dehâ'dan başka birşey izah etmez. Dehâ'nın endividüel psikolojisi yapılmalıdır”⁴.

Fakat *dâhi*'nin ferdi psikolojisini nasıl anlayacağız ve bu yoldan dehâ'ya nasıl nüfuz edeceğiz? Eğer dehâ, matematik kadar zamansız ve mekânsız bir tecrit (bir soyutlama) kudretinin yardımıyla her zamanın ve mekânın gerçeklerini derinlemesine tahlil edebilen bir ölümsüz kıymet ise, onu ortaya koyan psikolojiyi, ölümlülerin psikolojisi ile nasıl kıyaslayabilecek ve anlayabileceğiz? Köni'nin yer yer çok güzel olan makalesindeki düşüncelerin tezatlı yönünü (psikolojinin tamamen dışında olan bir konuyla matematik konusuyla ilgili şu cümlelere yansımından) takip edelim: “Riyazî mevzular da zamanın dışında mevcut değil midir? Dünya daimî bir değişme arzeder. Fakat âlemde hiç değişmeyen ve daima aynı kalan şey, riyazî kıymetler gibi dehâ'nın eseridir”⁵.

O halde, dehâ'yı dehâ yapan şeyin ferdi psikoloji vasıtasıyla anlaşılabilceğini nasıl öne sürebiliriz? Dehâ dediğimiz bu güç (ezelî ve ebedî hakikatleri ve güzellikleri, hissetme, yakalama ve belirtme gücü), muhakkak ki, sadece ferdi psikoloji hali değildir. Bil'akis tıpkı matematikte olduğu gibi, bir soyutlama, her türlü ferdi psikolojiden kendini tecrit edebilme halidir. Yani, bize göre, dehâ'nın ortaya çıkışı, ferdi psikolojinin tamamen yok oluşu denilebilecek kadar nisbî mânâda önemsiz kalışıdır. Zamana ve mekânâ göre değişmeyen ölümsüz gerçeğin ve güzelliğin insan beynine

4) Bk. Yunus Kâzım Köni, Aynı Makale, sf. 499.

5) Bk. Köni, aynı makale, sf. 500.

aksedip, fıkkarak kelime ve eserlerde donuklaşan maddileşmiş bir manevî lav gibi, görünür ve hissedilir hale gelmesine imkân veren psikolojik mahiyette bir *muvakkat yok oluş halî*'nin, ezeli ve ebedî gerçeğe bir geçit vermesidir ki, dehâ'yı ortaya çıkarır.

Böyle olduğuna göre dehâ'yı *biyolojik verasetin* de, *çevre faktörü*'nün de oluşturmaya yettiğini iddia edebilmeye imkân yoktur. Gerçi, meselâ, geri zekâlı anne ve babadan dünya'ya gelmiş ahmak bir ferдин veya sosyalleşmeye dahi imkân bulamayacak kadar, çevrenin yetiştirici etkisinden mahrum vaziyette (meselâ doğduktan hemen sonra bir hayvan tarafından kaçırılıp, inde) büyütülmüş bir kimsenin *dehâ* seviyesine yükselemediğini kesinlikle ifade edebiliriz. Fakat bu ifademiz, dehâ'nın daha ziyade *biyolojik veraset* ve *çevre* faktörleri tarafından şekillendirildiği anlamına gelmez. Biyolojik yapı bakımından elverişli bir verasetten veya çevrenin uygun tesirlerinden mahrum bir ferдин *şahsiyet* (yani cemiyet taleplerine asgarî müştereklerde uyan standart tip) haline geçemeyeceği ve iyi sosyalleşemeyeceği malumdur. Hele şahsiyetin *ferdiyet* haline gelmesinde (yani kültüre katkıda bulunabilecek duruma yükselmesinde) yine bu iki faktörün elverişli birleşimlerinden doğan etkilere ihtiyaç vardır⁶. Bundan ötürü ferdiyet kapasitesi normal fertlerden üstün olan alelâde büyük adam'ın gücü dehâ'ya nazaran mahduttur ve bu iki faktörün etkisine önemli ölçüde tâbidir. Fakat *dâhi*, öyle bir ferdiyet tabakasında yer alır ki, artık bu seviyede ferdiyetin *biyolojik veraset* ve *çevre* faktörlerinden aldığı etki, *ilhama* açık ruhî güç faktörüne, (kısaca ruhî faktöre, veya başka bir deyişle ferdi psikolojiden soyutlanarak ezeli ve ebedî gerçeklere ulaşabilme gücüne) kıyasla, sözü edilemeyecek kadar önemsiz kalmaktadır. Aslında bu üç faktör, yani "biyolojik veraset", "çevrenin yetiştirici etkisi" ve "ilhama açık ruhî güç" faktörleri, şahsiyetin gelişmesi bakımından bütün insanlar için söz konusudur. Ne var ki, bunların dozu, sonuncusu lehine önemli ölçüde ağırlık kazandığı zaman karşılaştığımız tip *dâhi*'dir.

Su halde *dehâ* hakkındaki izahlarımız, "dâhi sayılamayacak büyük adamlar"ın, "diğer seçkinler"ın ve hatta "alelâde fertler"ın, söz

6) Şahsiyet ve ferdiyet kavramları için bk. Amiran Kurtkan, Genel Sosyoloji, II. Baskı, İktisat Fak. Neşriyatı, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1976, sf. 142-148.

konusu edilen üçüncü faktörden hiç etkilenmedikleri şeklinde anlaşılmamalıdır. Aslında bütün fertler tarafından yapılan işlerde, o işi başaranın müsait çevre şartlarının yardımıyla sadece (az veya çok eğitilmiş) beyin gücü (veya zekâ veraseti) olamayacağını ve olmadığını ve faaliyetlerimizde ruhi faktörün önemli bir rol oynadığını bir ilim adamımız çok güzel izah ediyor :

“Sherrington, eline, elektrik akımı veren stimülâtörünü (uyarıcı âletini) aldı ve beynin orasına burasına dokundurdu. Bazı yerlerden bir takım hareket ve his cevapları elde etti. “uyarılabilir beyin kabuğu” artık keşfedilmişti. Senelerce uğraşıldı, araştırıldı, daha 1972 yılında ölen Kanadalı büyük âlim *Wilder Penfield* ve çalışma arkadaşları, *Jasper* ve diğerleri, bu uyarma tecrübelerini çok ileri götürdüler. Beynin şakak bölgelerinin belli bir kısmının uyarılmasiyle insanın bir takım geçmiş hatıraları tekrar yaşadığını gösterdiler, buranın bir “hafıza ve hatıra deposu” olarak vazife gördüğünü ispat ettiler. Nihayet beynin içinde, orta yerde, omuriliğin üst kısımlarına kadar uzanan ağ cismi (retükiler madde) ve bunun uyanıklık hâli ile ilgisi gösterildi. Ama hiç kimsenin, hiç bir yerini uyararak meselâ ceketinin düğmesi ilikletilemedi. Beynin elimizle, kolumuzla, parmaklarımızla ilgili bölgeleri uyarılmak suretiyle parmaklarımıza, elimize, kolumuza maksatsız ve kaba bir takım hareketler yaptırılabilir, ama bir düğmeyi iliklemek veya bir sigarayı yakmak gibi, gayeye yönelik bir hareketi hiç bir yeri uyararak temin edemeyiz. Burada biz, piyanonun karşısına geçmiş ve piyano çalmasını bilmeyen bir müptediye (bir acemi piyaniste) benziyoruz. İşte bu noktaya gelince, beynin ötesinde “başka bir kuvvet”in tıpkı piyanoyu çalabilmek için bir piyanistin mevcudiyeti gibi, var olduğunu kabulden başka çare yoktur. Bu halde ve şartta ise beyin her şeyin (her düşüncenin, her fikrin) başlangıcı olma sıfatını ve kendi kendine yeter bulunma vasfını kaybeder. O da bir âlet, bir vasıta, tıpkı kendi kendine çalamayan piyano gibidir. Onu harekete geçiren, ona hükmeden (ister bir “enerji”, isterse onun arkasında ve dışında bir “ruh” olsun) bugünkü araştırma metodlarımızla “erişilemeyen” bir kuvveti görmezlikten gelemeyiz. Beyin hiç bir zaman kendi kendini aşamayacak ve ruh meselesini insanoğlu çözemeyecek, halledemeyecektir”.

“Çünkü beyinle, ondan üstün olan bir kuvveti idrak edemeyiz”⁷. Tıpkı görme uzvu olan fakat kendi kendisini göremeyen göz gibi, anlama uzvumuz olan beyin de kendi ilhamlarını anlama, kendi muammasını çözme kudretinden yoksundur.

Bundan çıkarılması gereken neticelerden birincisi, *dehâ*'nın, hiç bir fırsat eşitliği tedbiri ile ve hiç bir demokratik rejim çerçevesi içinde, fertlere âdil bir şekilde sağlanması mümkün bir karakteristik olmadığını kabule mecbur bulunmamızdır. Fırsat eşitliği elbette çok faydalıdır, ama *dehâ*'ya ulaşmak için yeterli değildir.

İkinci olarak şu hususa işaret edilebilir; son zamanlarda bazı ülkelerde tatbikatına bağlandığını işittiğimiz sun'î dölleme gibi biyolojik bir tedbir vasıtasıyla seçkin kadın ve erkeklerden elde edilen sperm ve yumurta hücrelerinden yetiştirilen çocuklarla, bir seçkinler topluluğu meydana getirme gayretlerinin hiç birinde, *dehâ*'ya ulaşabilmenin *garantis*i mevcut değildir. Bu yoldan belki, büyük adamların nispeti oldukça yüksek bir nüfus kategorisi elde edilebilir. Fakat *dehâ*, beynin mükemmelliğinden daha fazla bir şeydir ve o'nda beyni bir vasıta gibi kullandıran ilhâmın insana bahşettiği *ruhî güç* en önemli ölçüde rol oynayan faktördür. Bunun için *dehâ*, sadece çevre şartlarının ve biyolojik verasetin islâmî yolile ulaşılabilecek bir hedef değildir. Gerçi biyolojik veraset ve çevre faktörlerinin rolünü tamamen inkâr edebilmeye de imkân yoktur.

Buraya kadar, *dehâ* ve *dâhi* hakkında yaptığımız izahlardan *büyük adam* doktrinini asla müdafaa etmediğimiz herhalde anlaşılmalıdır. Çünkü tek sebepli izahların terkedildiği bir sosyoloji çağında tarihin seyrini sadece büyük adamların idare ettiği fikrine katılmamız elbette mümkün değildir. Ayrıca, *dâhilerle* diğer büyük adamları, *seçkinler* kategorisinin aynı bölümünde mütalâa etmenin de doğru olmadığını belirtmiş bulunuyoruz. Çünkü *dehâ*'da ruhî faktör son derece ağır basmaktadır. *Dâhi*, çok defa değeri sonradan anlaşılan bir fikir adamı da olabilir. Lâkin bu takdirde bile tarihe yön veren tek kuvvet olma karakterini taşıyabilmesi imkânsızdır.

7) Bk. Prof. Dr. Ayhan Songar, *Beynimiz ve Sınırlarımız*, Yeni Asya Yayınları, İlim ve Teknik Serisi, No. 4, İstanbul 1979, sf. 88-90.

Acaba, seçkinler kategorisinin diğer unsurları hangi tiplerdir ve söz konusu ettiğimiz üç faktör bu tiplerin ortaya çıkışını ne suretle etkilemektedir?

XX. asır gibi, tekniğin geliştiği, fennî keşiflerin önemli değişmelere yol açtığı, bu sebeple sosyal stratejinin de öneminin arttığı bir çağda, tabii ve sosyal ilim sahalarında yeni buluş ve görüşlerin sahibi olarak ortaya çıkan *aydımlar (intelligentsia)*, muhakkak ki seçkinler kategorisinin önemli bir bölümünü teşkil etmektedirler.

Aydımların üstün bir ferdiyet kapasitesini kuvveden fiilen geçirmelerini sağlayan ağırlıklı faktörler, *biyolojik veraset* ve *çevre* faktörleridir. İyi bir eğitim imkânı, müsait çevre şartı olarak kabiliyetin tam mânâsile değerlendirilmesini sağlayabilir. Böylece eğitim sayesinde bilhassa büyük bir *potansiyel zekâya* sahip fertlerin kuvve halindeki kabiliyet deposu tamamen *fiili zekâ* haline getirilir. Fakat elverişsiz bir kabiliyet deposu devralabilmiş olan gençlere iyi çevre şartlarının sağlayabileceği imkânlar, bu biyolojik verasetle sınırlıdır. Bundan ötürü “çevreler arasındaki daha tesirli (daha büyük) farklar, düşük potansiyel kabiliyetlere sahip varlıklar üzerinde pek az bir tesire sahip olabildiği halde, bunlara daha iyi aksülamelde bulunabilen (daha uyarlı cevaplar verebilen) varlıklar için daha büyük bir ehemmiyet taşır”⁸. Kıt potansiyel kabiliyete sahip gençlere sağlanacak iyi eğitim ve çevre şartlarına bu gençlerin verecekleri cevap, şartlardaki islahatın derecesi ölçüsünde olmayacaktır. Buna karşılık, biyolojik verasetin çok elverişli olduğu gençlerde, çevre şartlarındaki islahatın en küçük bir dozu dahi çok önemli semereler verebilecek demektir.

Bu noktada demokrasinin ve fırsat eşitliğinin bilhassa az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için taşıdığı önem açıkça ortaya çıkmaktadır. Çünkü sosyal sınıf değişkeninin araya girmesile, *biyolojik verasetin* gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde taşıdığı önem farklı olmaktadır. Fırsat eşitliğinden faydalanma imkânları biyolojik verasetten ve bu da sosyal sınıf değişkeninden etkilenmekte-

8) Bk. R.M. Maclver ve Charles H. Page, Cemiyet, Cilt I, çeviren : Amiran Kurtkan (1000 Temel Eser, No. 2), M.E. Basımevi, İstanbul 1971, sf. 162-163.

dir. Gerçi, eğitimde fırsat eşitliğinin, en gelişmiş ülkelerde bile ancak yakın zamanlarda ele alınan bir konu olduğu söylenebilir. Çünkü, sanayi inkılâbından önceki devrede meslekî ve teknik eğitim, ancak küçük sanayi işletmeleri içinde, ustadan çırağa bilgi nakli suretile vukubulmaktaydı. Bu türlü faaliyetlerde bulunmaya ihtiyacı olmayan yukarı tabakadaki çocuklara verilen okul eğitimi ise, ancak terbiye kurallarını öğretme, konuşma ve yazma hünerini kazandırma gayesine yöneltilmiş bulunan (yani hayatı kazanma bilgilerini vermek gayesini taşımayan) bir eğitimdi. Sanayi inkılâbından sonra ortaya çıkan büyük sanayi işletmelerinin bünyesi, (büro personeli, idareciler ve mühendisler gibi) beyaz yakalı aydınlarla duyulan ihtiyacı çok aşırı bir ölçüde arttırdığı için, orta ve alt tabakalardan yetişecek genç nesillere eğitimde fırsat eşitliği sağlanması ihtiyacı doğmuştur.

Fakat, fırsat eşitliği tedbirlerinin uygulanmasile meselenin tam bir çözüme ulaşamayacağı hususu daha sonraları idrak edilmeye başlanmıştır. İngiltere'de fırsat eşitliği sağlayan kanunların ve çeşitli tedbirlerin işlerlik kazanmasını takiben, bazı çevrelerde yapılan ayrıntılı araştırmalar, alt tabakaya mensup işçi çocuklarının orta tabaka memur ailelerinden gelen çocuklara nazaran, bir yukarı eğitim müesseselerine yükseliş imkânlarında çok daha başarısız olduklarını ortaya koymuştur⁹.

Sorokin de bu hususa işaret etmişti. Sorokin'e göre, yukarı ve orta sınıflarda ebeveynden evlâtlara intikal eden biyolojik vasıtalar alt tabakaya nazaran çok daha mükemmeldir. Orta ve yukarı tabakalarda yer alan çocuklar ebeveynlerinden, alt tabakadaki çocuklara nazaran daha fazla girişkenlik, daha iyi muhakeme, karar verme ve teşkilâtlanma kabiliyeti devralmaktadırlar¹⁰.

Fakat Sorokin'in genel mahiyette olan bu görüşünün, az gelişmiş ülkelerin alt tabakaları için hakikatin bir ifadesi olamayacağı muhaktır. Çünkü, az gelişmiş (veya gelişmekte olan) ülkelerin

9) Bk. Amiran Kurtkan, Sosyolojik Açıdan Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları, İktisat Fakültesi Neşriyatı, Fatih Gençlik Matbaası, II. Baskı, İstanbul 1977, sf. 96.

10) Bk. Pitirim A. Sorokin, Social and Cultural Mobility, The Free Press of Glencoe, 1959, sf. 208 ve sonrası.

alt tabakalarında çevre şartları (millî gelirin yeterince sosyal adalet sağlanmasına imkân vermeyecek kadar yetersiz olması dolayısıyla) islah edilememiştir. Bu sebeple biyolojik vasıflar bakımından elverişli durumda olan pek çok ailenin çocukları, yukarıya doğru hareketlilik kazanamamaktadırlar. Şu halde, az gelişmiş ülkelerde, sosyal yardımlarla çevre şartlarının (ve eğitim imkânlarının) islah edilmesi neticesinde, kabiliyetleri sayesinde orta tabakaya yükselebilecek pek çok fert vardır. Bu durumun ortaya çıkardığı netice, *demokrasi ve fırsat eşitliği*'nin az gelişmiş ülkeler için taşıdığı önemin daha da büyük olmasıdır.

Seçkinler kategorisinin önemli bir bölümünü teşkil eden yaratıcı (yani ibda gücüne sahip) aydınlar, muhakkak ki en elverişli *biyoloji ve çevre şartlarının* bir araya gelmesinden yararlanarak ferdiyet kapasitelerini kuvveden fiilen çıkarabilen kimselerdir. Fakat *dehâ* sahibi fertlerde olduğu kadar değilse bile, *ilim adamları*'nda dahi, tabiat sırlarını veya sosyal hayatın genel birer kanun niteliğindeki intizamlarını ortaya koyma bakımından *içe doğma (sezgi)* faktörü, yine de bir role sahiptir.

İçe doğma (sezgi, intuition), zihinden anî olarak gelip geçen bir aydınlatici fikir olarak tarif edilebilir¹¹. Bu fikir, ilim adamına bazı defa, fiilen müşahade edilen realitenin de ötesine geçme imkânını verebilir¹². İlim adamının, sezgiye hiç müracaat etmeksizin, bulucu veya keşfedici aydın niteliğini kazanabilmesi mümkün değildir. *İçe doğma (intuition)*, bazı şartların gerçekleşmesinden teşvik görür¹³. Bu şartlardan birincisi, zihnin, üzerinde düşündüğü meselede tam mânâsile yoğun bir meşguliyet kurması ve sezgiye hazır hale gelmesidir. Böylece ilim adamı, başka bütün rakip düşünceleri asıl hedefi olan düşünce uğruna terkedebilmiş olmalıdır. Zaman itibarile de bu alâkanın kesiksiz olması faydalıdır. Bu arada (okuma, yazma, dinleme gibi) entellektüel temaslar zihnin aynı konuda faaliyetlerini yoğunlaştırmasına yardım edebilir. Bütün bu şartlar ilim adamının müşahade ve tecrübe gibi faaliyetler ya-

-
- 11) Bk. W.I.B. Beveridge, *The Art of Scientific Investigation*, Mercury Books, Londra 1964, sf. 68-72.
 - 12) Bk. Adrian D. De Groot, *Methodology*, Mouton and le Mouton, the Hague, 1969, sf. 125.
 - 13) Bk. W.I.B. Beveridge, aynı eser, sf. 80-81.

nısıra yeni bir fikre ulaşmasında *içe doğma faktöründen yararlanmasını sağlayabilirler*. Fakat Beveridge'e göre, içe doğan fikirler zihne gelir gelmez, bir daha ele geçmeyecek şekilde hemen kaybolurlar. Bu sebeple derhal yazı ile tespit edilmeleri lâzımdır. Ayrıca Beveridge, içe doğmaların çok defa problem üzerinde çalışılırken değil, fakat diğer zamanlarda gerçekleştiğini de belirtmektedir.

Bu durumda, bazı fertlerin, bütün fikrî yoğunlaşmalarına rağmen, üstelik kabiliyetli de oldukları halde, içe doğma halini yaşayamayışları, değişik ilmi iştihak seviyelerinde ifadesini bulan ruhî farklılıklardan başka meyle izah edilecektir? Zihinde parlayıp hemen kaybolan ilhamlar, beynin ürettiği ve bizzat idare ettiği bir güçten kaynaklıysaydı, hemen kaybolacak yerde beyin tarafından derhal hafıza deposuna yerleştirilmez miydi?

Aynı şekilde, seçkin kumandanlar da, sadece askerî bilgi zekâ ve kabiliyetleriyle değil, fakat bunlara eklenen ve ilhamlara açık olan bir ruhî güçle, olağanüstü askerî stratejileri plânlayabilme kudretine ulaşmaktadırlar. O halde, sadece dahilerde değil, fakat askerî ve sivil hayatın faaliyetlerinde olağanüstü yaratıcılık gösterebilen ilim adamlarında ve kumandanlarda da *biyolojik veraset* ve *çevre* faktörlerinin etkisine ilâveten, hatasız bir sezgiciliğe imkân verecek bir mertebeye yükselişi sağlayan *ruhî güç* vardır.

San'atkârlara gelince, san'atın alelâdeliğe büsbütün tahammülsüz olduğunu kabul edebiliriz. Fakat, buna rağmen, haberleşme vasıtalarının son derece yaygınlaşmış olduğu XX. asında, değişik kültürlerde parlayan dehâların, az gelişmiş ülkelerdeki, ilhamdan yoksun takipçileri, yabancı ve fevkalâde olan orijinalin yerli kültüre aktarılan kötü taklitçileri haline gelebilmektedirler. Müzikte, nesirde, şiirde, dansda ve diğer san'at dallarında yabancılaşmanın aynı zamanda kalitesizleşme ile atbaşı giderek milli kültürü yozlaştırdığı hallerde durum böyledir. Fakat hiç bir kültür, tamamen kendi içine kapalı kalmakla olgunlaşamaz. O halde, seçkin san'atkârlara düşen vazife, kendi kültürünün aslında ve özünde tabii ve güzel olanı görebilmek ve gerektiğinde yabancı ifade tekniklerinden de yararlanmak suretile, fakat daima kendi ilhamlarına uyarak, kültüre katkılar yapabilmektir.

Seçkinlerin içinde bilhassa seçkin *idareciler* kategorisi için Sosyolojide pek çok fikir öne sürülmüştür. Herşeyden evvel idarecilerin bir hâkim sınıf (hükmedici sınıf) meydana getirmeleri ile "demokrasi" kavramının bağdaşıp bağdaşmayacağı meselesi söz konusu edilmiştir. Çünkü, demokrasi kavramı esas itibarile fertlerin eşitliği prensibine dayalı bir kavramdır. Bundan ötürü *idareciler* azınlığının, çoğunluk üzerindeki hâkimiyetinin, demokratik eşitlik anlayışına zıt düştüğü öne sürülebilir¹⁴. İkinci olarak da, seçkinler kavramının hiç olmazsa *biyolojik kabiliyet potansiyeli* itibarile *eşitsizlik* temeline dayalı bir kavram olduğu söylenebilir. Bu eşitsizliğin de eşitlik rejimi olduğu iddia edilen demokrasi için yaratabileceği mahzurları dikkate almak gerekecektir.

Bu iddialardan birincisine (yani azınlığın çoğunluk üzerinde hâkimiyet kurması iddiasına) verilen cevap genellikle şudur: hükümette doğrudan doğruya faal olmayan vatandaşlar, hiç olmazsa belli süreler için kendi arzularını gerçekleştirmeye namzet idarecileri seçme hakkına sahiptirler. Biyolojik kabiliyet eşitsizliğinin bir hâkim sınıf yaratacağı iddiasına da *seçkinler devri daimi (circulation of elites)* gerçeği öne sürülmek suretile karşı çıkmaktadır. Seçkinler, bir defa *hâkim sınıf* haline geçtikten sonra, *kapalı ve istikrarlı* bir sosyal sınıfa dönüşmemekte, fakat daima bir deverandan (bir sosyal dolaşımdan) etkilenmektedirler. Yukarı tabakada seçkinlerin boşalan yerlerini daha alt tabakalardan yükselen seçkinler almakta, gençlerin ihtiyarlığa ve çocukların gençlik dönemine ulaşmaları ve kabiliyetlerini kullanmaları ile bu dolaşım, seçkinlerin kapalı bir sömürü sınıfı olmalarını da bir ölçüde önleyebilmektedir. Bu dolaşımın, fırsat eşitliğinin varlığına bağlı olduğu açık bir gerçektir. Mamafî, gelişmiş ülkelerde, fırsat eşitliği ne kadar iyi sağlanmış olursa olsun seçkinler dolaşımının vuku bulunduğu sosyal mesafe (tabakalar arası mesafe), az gelişmiş ülkelerdekinden daha da kısa olmaya mahkûmdur. Çünkü, gelişmiş ülkelerde hem piramit bizzat yüksekliğini bir ölçüde kaybetmiştir, hem de herhangi bir ülke, ne kadar gelişmiş duruma gelirse, alt tabakaya sağlanan sosyal hakların o nispette artması mümkündür. Bu durumda, alt tabakada olup da, biyolojik veraset yolile iyi bir ka-

14) Bk. T.B. Bottomore, *Elites and Society*, Penguin Books, C. Nicholls and Co. Ltd., Middlesex 1964, sf. 15-16.

biliyet potansiyeli elde edebilmiş olan fertlerin hemen hepsi (çevre ve eğitim imkânlarının islahı dolayısıyla) *zamanla* orta tabakaya yükselmiş olurlar. Böyle olunca, evvelce de işaret etmiş olduğumuz gibi, alt tabakada hiçbir fırsat eşitliğinin kendilerini "seçkinler dolaşımı"na dahil edemeyeceği ölçüde kabiliyetsiz kişiler kalır. Halbuki az gelişmiş ülkelerde fırsat eşitliğinin sağlayabileceği "seçkinler dolaşımı"nın mesafesi daha büyüktür ve piramidin tabanından itibaren başlar. Çünkü tabanda bile üstün kabiliyetler vardır. Fakat bunlar çevre şartlarının elverişsizliği dolayısıyla tabanda yer almaktadırlar.

Böyle olmakla beraber, memleketin kaderine hükmeden lider tiplerinden *geleneksel hâkimiyet'e* dayanan liderlerin alt tabakadan çıkmaları ve seçkinler dolaşımına katılmaları nâdirdir. Bilhassa "feodal" bir yapıya sahip olan memleketlerde *geleneksel hâkimiyet'i* ellerinde tutan liderler daha ziyade yukarı tabakadan gelen kimselerdir. *Hukukî Hâkimiyet* ve bilhassa *karizmatik hâkimiyet* ise, fırsat eşitliğinden daha fazla etkilenen lider tiplerini ortaya çıkarırlar.

Max Weber'in *hukukî, geleneksel ve karizmatik hâkimiyet* tipleri ile birlikte ortaya koyduğu üçlü lider tasnifinden *karizmatik lider*'in vasıfları üzerinde duran *Karl Loewenstein*, zamanımızda da, karizmatik liderlerin etrafa yaydığı adetâ sihirlî bir radyasyonun seçimleri etkileyerek düşünceleri şekillendirip reyler haline dönüştürebileceğini ifade etmektedir¹⁵. Fakat, bu etkinin gerçekten karizmatik bir güçden (cemiyeti bağlayıcı, bütünleştirici ve lidere istekle tâbî kılıcı nitelikte bir kudretten) kaynaklandığının garantisini nedir? Sosyologların çok defa belirttikleri husus, siyaset alanında kitleleri peşinden sürükleyebilen liderlerin bu sihirlî etkisinin bazen *demagoji* yapabilme kabiliyetlerinden kaynaklandığı hususudur. O halde, "*demagoji*" ile "*karizma*" arasındaki farkı ayırt edebilmek nasıl mümkün olacaktır? Max Weber, "karizmatik hâkimiyet" kavramı ile bilhassa "dehâ"nın büyük ve çarpıcı nite-

15) Bk. Karl Loewenstein, Max Weber's political Ideas in the perspective of our Time, Almancadan İngilizceye çevirenler: Richard and Clara Winsten, The University of Massachusetts Press, U.S.A., 1966, sf. 74-79.

likteki etkisini ifade etmek istemiştir. Fakat, siyaset sahasında bu tip bir dehâ, gerçekten pek nâdir rastlanan bir olaydır.

Bundan ötürü, “karizma” kavramının, hele siyaset sahasında, sağlam bir ilmî tahlile dayanabilecek nitelikte olup olmadığı hususu, önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasî lider, *plekisitle* (halk oylaması ile) iş başına gelmişse, ona, *plebisit lideri* denilmektedir. Plebisitle iktidara gelen liderin (anayasal ve diğer hukukî garanti ve müesseselerin elverişsizliği yüzünden) *dikta* idaresine yönelmesi halinde *Sezaristik lider* tipine döndüğü ifade edilmektedir. Halbuki, *karizmatik lider*, tamamen farklı bir tiptir. Plebisitle iş başına gelse de, gelmese de, onun, *resmî* liderlik sıfatından daha kuvvetli olan bir *tabû* liderlik sıfatı vardır. İnsanın değişmez tabiatına, vicdanına ve sosyal hayatın kanunlarına (yani sosyal realitedeki sabit, sebep - netice ilişkilerine) nüfuz edebilen *karizmatik lider*, siyaset sahasına hâkimse, siyasî felsefesi ile ölüm-süzleşerek *dehâ* seviyesine ulaşabilir. Böylelikle sadece sosyal piramit içerisinde değil, (bizim fikrimizce) zaman boyutu itibarile de bir dolaşım gürüne sahip olabilir, yani sonraki asırlara da etkisini ulaştırabilir.

Fakat, Lowenstein, meseleyi, siyaset sosyolojisinden ayrı kabul edip, psikolojinin konusuna çekiyor. Ona göre, kaçınılmaz gerçek, karizma'nın, karizmatik liderin şahsında mevcut olduğu hususudur. Yine Lowenstein'e göre, bu kaynak (yani karizma), bunu kendilerine yönelttiği şahıslardan (liderin müstesna kabiliyeti hakkında) *inanç ifade eden bir cevap bir karşılık* doğduğu zaman fiilî duruma geçer. Bundan ötürü karizma, *kitle* ve *sosyal psikoloji* sahalarile ilgili bir kavramdır. Böylece, ilk iki lider tipinin siyaset ve sosyoloji ilimlerinin çerçevesi içinde ele alınmaları uygun olsa bile, karizmatik siyaset adamı (Lowenstein'e göre) ancak sosyal psikoloji ve psikoloji ilimlerinin tahlil anahtarlarile çözülebilecek bir tiptir. Çünkü Lowenstein, siyasî liderlerdeki karizmanın objektif olarak ispatına yarayacak standartlardan ve kriterlerden mahrum olduğumuzu öne sürmekte ve bunu, bizce hiç de uygun olmayan bir misali (Sezar misalini) ele alarak izaha çalışmaktadır¹⁶.

16) Bk. Karl Lowenstein, aynı eser, sf. 80.

Halbuki bize göre, eğer, kitleleri peşinden sürükleyebilen lider, takipçilerinden, sırf *demagoji* yapabilme kabiliyeti ile, bu inanç tutumunu bir *cevap* olarak alabiliyorsa, mesele hakikaten *sosyal psikoloji* ve *psikoloji* ilimlerinin konularını ilgilendirir. Çünkü bu takdirde, *çarpık bir ikna (inandırma) kudreti* ile kitleden ona gelen bir cevap mahiyetindeki *çarpıtılmış inanç* söz konusudur. Fakat, lider ile kitle arasındaki sosyal münasebetler sahasının (ki, sosyal münasebetler sosyolojiyi ilgilendirdiğine göre bu saha sosyolojiye aittir, işte bu sahanın) tıpkı fizik ve kimya ilimlerinde olduğu gibi bazı sabit ve genel kanunlara sahne olduğu gerçeğini kabul edersek, herşeyden evvel sosyolojinin ilim olma hüviyetini tasdik etmiş oluruz. Ayrıca, bu takdirde, sosyal intizamı çözebilen ve gösterebilen liderlerin bütünleştirici karizmatik gücünün, psikoloji ilminin değil, sosyolojinin konusuna girdiğini de açıklayabilmiş oluruz. Aksine hareket etmekle sadece siyaset sahasında zaman ve mekân duvarlarını yıkarak her zamanın her türlü cemiyetine nüfuz edebilme kudretine sahip karizmatik liderlerin varlığını inkâr etmekle kalmayıp, sosyolojinin ilim olma hüviyetine de halel getirmiş olacağımız pek tabiidir. Çünkü zaten her ilimde, ilmî gerçek, ispat edilmiş imandır. Her sosyal araştırma, bir faraziye, yani bir îmâna, bir inanca dayanır. Araştırma bu inancın (bu faraziyenin) doğruluğunu ya tasdik eder, ya da reddeder. Fakat her iki halde de ulaşılan sonuç, müspet veya menfî mânâda, yine bir düşüncenin ispatıdır. İlk düşüncemizin araştırma tarafından tekzip edilmesi halinde dahi, bu defa düşüncemizin yanlışlığı hususunda ispat edilmiş bir îmâna sahip oluruz. O halde, sezgiye açık bir rûhî kapasiteye sahip olan siyaset adamının sezgici dehâsı ona bir sosyolog niteliğini de verebilir.

Bu durumda siyasî liderliğin, boş bir îmân yaratma hünerinden (demagojiden) kaynaklanan tipi ile, gerçek karizmatik liderlik arasındaki farkı bilmemiz gerekir. San'ata dayanan karizma gücü de bir îmân (*güzellik îmânı*) yaratır. Fakat *ideale uygunluk* îmânını yaratamaz. Halbuki san'at âleminden farklı olan siyaset âlemi, *reel* ile *ideal*'in birleştirilmesinde veya reel'in ideal'e yaklaştırılmasında çok daha fazla başarı elde edebilecek karizmatik liderlerin ortaya çıkabilecekleri bir sahadır. San'atta ideal'in zirvesini, reel bir misalle tayin edebilmek mümkün değildir. Meselâ bir

bestecinin *dâhi* sayılabilecek bir müzisyen olduğunu öne sürebiliriz. Fakat onun bir zirve teşkil ettiğini iddia edebilmemiz üç sebepten ötürü mümkün değildir.

Önce, *san'atın ölçülebilir nitelikte olmaması* dolayısıyla zirveye daha yakın olan san'atçıların kimler oldukları hususu zevklere göre fertten ferde bazı değişik görüşlere yol açabilir ve münakaşaya elverişli olan bir husustur. Bundan ötürü sosyoloji ve siyaset ilimlerinde ölçme metodlarının san'at sahasında uygulanması mümkün değildir.

İkinci olarak, (Donald G. MacRac'nın öne sürdüğü bir sebep üzerinde durarak) diyebiliriz ki, her fert, her zaman, mevcut san'atkârların kendisine göre en mükemmel olanının bile san'atına şu veya bu bakımdan ilâvesi mümkün özellikler tahayyül edebilir. Şu halde, san'atta ideal tip'in anahtarı bu tahayyül olmaktadır¹⁷.

Nihayet bize göre, üçüncü bir sebep daha vardır ki, bu da san'attaki *ideal*'in, insan tarafından tam olarak idrak edilemeyecek kadar hudutsuz bir ifade derinliği içerisinde yer almasıdır. San'at, sonsuz bir kaynağın, san'atkârın ruhî kapasitesi ile hudutlu olan alma isteğine, onun alma gücü ölçüsünde verilmiş bir cevaptır. Bundan ötürü, san'atta ideal'in ne olduğu hiç bir zaman tam mânâsile bilinemez. Bu sebeple de, san'at sahasında herhangi bir surette idealin tam olarak gerçekleştiği iddia edilemez.

Halbuki, sosyal hayat ve sosyolojik intizamlar bakımından söz konusu edilebilecek durum farklıdır. Max Weber'in büyüklüğü bu dünyanın bizim dünyamız olduğunu ve bizim anlayışımıza açık bulunduğunu kabul etmiş olmasıdır. O halde, her zaman için, her yerde geçerli olan sosyolojik kanunları arayabilir, bulabilir ve sosyal münasebetler sahasında bunlara göre bir politika çizebiliriz. Bu politikanın temelinde bir inanç olarak *birlik fikri* ve onun *ilmî ispatı* da yer alabilir. Zaten Weber, beşeriyetin ruhî bir vahdet olduğunu zımnen kabul etmiştir¹⁸.

O halde, her zaman, her yerde geçerli sosyal kanunları görebilen ve karizmatik bir ifade gücü ile gösterebilen liderler, *reel*

17) Bk. Donald M. Macrac, Max Weber, The Viking Press, New York, 1974, sf. 71.

18) Bk. Donald Mac Rac, aynı eser, sf. 78.

ile *ideal*'in kesişme noktasında yer alan *mümkün olan en uygun bütünleşmeye* fertleri sevk edebilecek liderlerdir. Mümkün olmayanın (meselâ doğuştan mevcut farklılıklara rağmen tam eşitlik sağlayacak bir düzenin) tahayyül ve izahı ya *san'at* veya *ideoloji* kadrosuna girer. Mümkün olanın bilhassa insanlar arasındaki ruhi vahdette ifadesini bulan *ideal'den uzak hatta ona ters* düşecek şekilde uygulanması ise, ya açıktan açığa adaletsizlik, bölücülük ve zulümdür, veya adaletsizliğin, bölücülüğün, zulmün demagoji ile ambalajlanmış bir siyasi tatbikatıdır. Siyasetçi bu iki aşırı uç arasında (idealin tam uygulanması sayılmasa bile) mümkün olan en uygun reel-ideal birleşimini sunan sosyal bütünleşme şekillerini denemelidir. Siyaset adamı, en mükemmele gönül vermenin vecdini taşıyacak kadar *heyecanlı*, fakat, bir sosyolog gibi de *gerçekçi* olmalıdır. Böylece o, sosyal meselelere devamlı bir alâka ile kendini vermenin neticesi olan buluşlara, çare ve ilhamlara açık olduğu kadar, reel sosyal münasebetler sahasının sosyolojik gerçeklerine de vakıf olmak suretile, demagojiden tamamen farklı olan gerçek ikna gücünü kazanabilir ve karizmatik bir lider karakterine bürünebilir.